

Villa ten Hompel

De permanente tentoonstelling

GESCHIEDENIS
GEWELD
GEWETEN

VILLA
TEN HOMPEL
GESCHICHTSORT

I.M
A.UFTRAG

De geschiedenis van de Villa ten Hompel weer- spiegelt verschillende stadia van de Duitse en Europese hedendaagse geschiedenis: Van de villa van een fabriekseigenaar aan het begin van de twintigste eeuw tot het commandocentrum van de ordepolitie onder het nationaalsocialisme, na 1945 een plaats van denazificatie en „herstelbetalingen“. In 1999 werd hier een historische plaats ingericht, waarvan de permanente tentoonstelling Geschiedenis – Geweld – Geweten de problematische geschiedenis van het huis in thema's vat en ter discussie stelt.

Het werk op met een verleden historische plaats waar het nationaalsocialisme heeft huisgehouden, gaat hand in hand met een engagement voor een democratische samenleving. Dit gebeurt via educatieve formats die het verleden bespreekbaar houden en dienen als forum voor levende democratie. Tegelijkertijd is de historische plaats een platform voor onderzoek, documentatie en netwerken met regionale, nationale en internationale partners.

Met dit boekje over de geschiedenis van het huis he- ten wij u van harte welkom.

Afdruk

Uitgever: Stad Münster – Historische plaats Villa ten Hompel, Kaiser-Wilhelm-Ring 28, 48145 Münster, verantwoordelijk: Stefan Querl · Concept: Annina Hofferberth, Thomas Köhler · Redactie: Karolin Baumann, Kathrin Schulte · Ontwerp: Thomas Seifert/LFS Münster

Fotocredits: Titelpagina Stad Münster/MünsterView · p. 4 Stadsarchief Münster, landgoed ten Hompel · p. 6 Villa ten Hompel, Borg 034 · p. 7 links en rechts: Villa ten Hompel, Borg 062, midden: Villa ten Hompel, Borg 034 · p. 8 Annina Hofferberth · p. 9 links: uit „Der Großdeutscher Reichstag 1938“, rechts: Dortmund Stadsarchief/Arnd Lülfig · p. 10 Archief van de deelstaat NRW, afdeling Rijnland · p. 11 links: Villa ten Hompel, Collectie Primavesi, rechts: Villa ten Hompel, Privé-collectie Hanken · p. 13 linksboven: Villa ten Hompel, Borg 317, rechtsboven: Villa ten Hompel, particuliere collectie, linksonder: Privé-verzameling Busalski, rechtsonder: gemeentearchief Telgte · p. 14 boven: Villa ten Hompel, linksonder en rechtsonder: Villa ten Hompel Borg 278, midden: Villa ten Hompel Borg 446

Villa ten Hompel als familieverblijf tijdens de Weimar Republiek
Het zicht op de achterzijde van de villa met tuin in 1930 (links) en de inrichting van de haardkamer (rechts) geven een idee van de rijkdom van de familie ten Hompel. De inrichting was gebaseerd op ontwerpen van Rudolf ten Hompel.

Groepsfoto's van de familie ten Hompel
Het zilveren bruidspaar (midden) met gasten op de veranda van de villa in 1929 (links) en met hun kinderen wandelend op het strand van Norderney in 1926 (rechts).

De villa is genoemd naar de bouwer Rudolf ten Hompel. Onder zijn leiding als algemeen directeur groeide het in Münster gevestigde Wicking-Werke in de jaren twintig uit tot het grootste cementbedrijf van Duitsland.

Het landgoed aan de Kaiser-Wilhelm-Ring geeft nog steeds een indruk van de statige levensstijl van de familie. Hier woonde het echtpaar ten Hompel vanaf 1928 met de twee jongste dochters en werden er schitterende recepties en uitbundige feesten georganiseerd.

Maar in 1931 kwam de omwenteling: Het bedrijf van Rudolf ten Hompel kwam in financiële moeilijkheden door risicovolle investeringen in binnen- en buitenland. Na een proces voor de regionale rechtbank van Münster, dat eindigde met de veroordeling van Rudolf ten Hompel, kwamen de eigendommen uiterlijk in 1940 in het bezit van de schatkist van het Reich.

BIOGRAM

Het echtpaar ten Hompel

Rudolf ten Hompel (1878-1948) en Johanna Schwartz (1881-1971) kwamen beiden uit fabrikantenfamilies en ze trouwden in 1904. In 1915 nam hij het bedrijf van Wicking-Werke over, dat door zijn grootvader was opgericht. Met de verhuizing van het hoofdkantoor verhuisde het echtpaar naar Münster.

Rudolf ten Hompel was lid van de Katholieke Centruumpartij en zat voor deze partij in de Rijksdag van 1920 tot 1928. Nadat hij het bedrijf wegens financiële moeilijkheden moest opgeven, kwam hij dichterbij de NSDAP.

In 1935 werd Rudolf ten Hompel bij het Landgericht Münster veroordeeld tot drie jaar gevangenisstraf en een boete wegens diverse economische delicten. Na het uitzitten van de gevangenisstraf verhuisde het gezin naar München. Daar konden ze comfortabel leven van Johanna ten Hompel's fortuin, maar toch niet meer royaal. Na de dood van haar man in 1948 verhuisde ze terug naar Münster, waar ze in 1971 overleed.

*De villa als hoofdkwartier van de ordepolitie
BdO-medewerkers op een groepsfoto op het terras van de villa (links, Helmut Kaatz staat op de onderste rij, derde van links). Het kantoor van de commandant van de Ordepolitie (rechts).*

Sinds april 1940 was dr. Heinrich B. Lankenau als commandant van de ordepolitie (BdO) in Wehrkreis VI huisbaas van Villa ten Hompel. Hij voerde het bevel over ongeveer 200.000 man die tot dan toe bij de plaatselijke politie hadden gewerkt.

In de loop van de oorlog werden de taken van de BdO uitgebreid: nu zorgde de ordepolitie voor bewaking van de deportatietreinen naar de concentratie- en vernietigingskampen. Ze hielden ook toezicht op de werkverschaffingskampen en op dwangarbeiders en krijgsgevangenen. 22 politiebataljons waren ook massaal betrokken bij de moorden op de Joodse en burgerbevolking in Oost-Europa.

BIOGRAM

Helmut Kaatz (1903–onbekend)

Helmut Kaatz werkte voor de Reichsbahn voordat hij bij de politie ging. Als hoofdinspecteur van de ordepolitie werkte hij in Villa ten Hompel. In 1943 werd hij overgeplaatst naar Krakau, daarna naar Lublin.

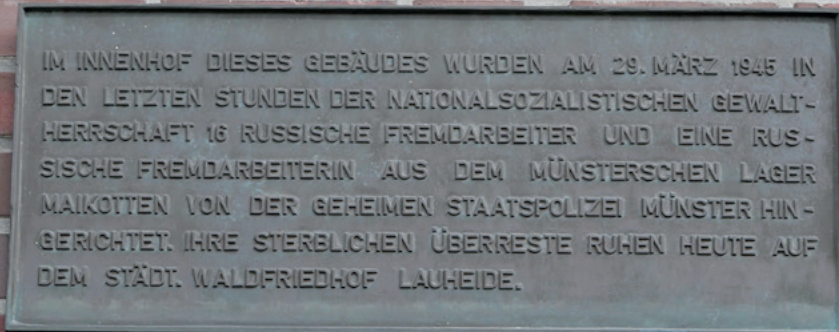
Het daar ingezette politieregiment was betrokken bij schietpartijen op Joden, bijvoorbeeld bij de „Aktion Erntefest“, waarbij de politie en de SS in november 1943 meer dan 43.000 Joden vermoordden. De concrete rol van Kaatz kan niet meer achteraf worden gereconstrueerd. Hij was vermist sinds 25 juli 1944, waarschijnlijk gedood tijdens de gevechten in

het Lublin gebied. Zijn vrouw en dochter hoopten jarenlang dat hij zou terugkeren. In 1975 werd hij dood verklaard.

Tientallen jaren later bezocht zijn dochter de historische plek en herontdekte haar vader op foto's. Sindsdien bestudeert ze intensief het verschijnsel daderschap in haar eigen familie. Ze stelde haar materiaal ter beschikking van de Villa ten Hompel.

*Helmut Kaatz in de Weimar Republiek, tijdens het nazi-tijdperk en kort voor zijn verdwijning
Kaatz in het politie-uniform van de Weimar Republiek (links), op een feest van de ordepolitie in de villa ca. 1942/43 (midden, Kaatz tweede van links) en op het portret van 21 juni 1944, enkele dagen voor zijn verdwijning (rechts).*

*Een van de scènes van oorlogsmisdaden in Münster: de gevangenis aan de Gartenstraße
Gedenkplaat op de buitenmuur van de gevangenis van Münster ter nagedachtenis aan
de 17 vermoorde dwangarbeiders uit het kamp Maikotten.*

BIOGRAM

Karl Gutenberger (1905–1961)

De opgeleide bankier sloot zich al in 1925 aan bij de SA en de NSDAP en nam deel aan zaal- en straatgevechten. Vanaf 1937 werd hij als „oud-strijder“ van de NS-beweging benoemd tot politiechef in Duisburg, en van 1939 tot 1941 in Essen. In deze periode maakte hij ook de overstap van de SA naar de SS: hij klom snel op tot de functie van Hogere SS- en Politieleider West in Düsseldorf, die hij tot het einde van de oorlog in 1945 zou blijven bekleden.

In de laatste fase van de oorlog richtte hij vier politiegevechtsgroepen op. Zij moesten de gaten in het front dicht-

ten, de Wehrmacht ondersteunen en schieten op plundersaars, deserteurs en inwoners die in de richting van de geallieerden vluchtten.

Het was ook Karl Gutenberger die in opdracht van Heinrich Himmler de burgemeester van Aken, Franz Oppenhoff, liet vermoorden nadat de stad was bevrijd door Amerikaanse troepen. Na het einde van de oorlog werd hij hiervoor berecht. De aanvankelijk opgelegde gevangenisstraf van vier jaar werd na een nieuw proces teruggebracht tot twee jaar en zes maanden. Zijn laatste baan was als groothandelaar.

In oktober 1944 verhuisde het BdO-kantoor van Villa ten Hompel naar Düsseldorf-Kaiserswerth.

In die tijd vonden ook op het grondgebied van het huidige Noordrijn-Westfalen massale einde-oorlogsmisdaden plaats: Onder het mom van misdaadbestrijding schoot de politie - Gestapo, maar ook criminele en ordepolitie - Poolse en Sovjet dwangarbeiders en krijgsgevangenen dood. Een decreet maakte de moorden op bevel van de staat mogelijk zonder een gerechtelijke veroordeling.

Kort voor het einde van de oorlog escaleerde het geweld aan het „thuisfront“: In Dortmund vermoordde de Gestapo tussen maart en april 1945 minstens 230 buitenlandse dwangarbeiders en leden van een verzetsgroep. Ook in Münster vermoordden Gestapo-leden slechts drie dagen voor het einde van de oorlog 17 dwangarbeiders uit het kamp Maikotten, onder wie de 16-jarige Tossja Possochowskaja.

Toen Münster op 3 april werd bevrijd door een Amerikaanse en een Britse eenheid, stond Villa ten Hompel leeg. Alleen een postkantoor voor de politie was in het huis gebleven.

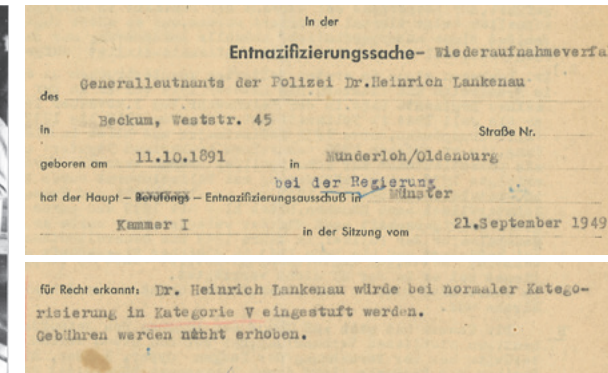
*Karl Gutenberger en de herinnering aan de door hem bevolen misdaden
Portretfoto van Karl Gutenberger in uniform (links) en het monument in het stadsbos Bittermark in Dortmund ter herdenking van de moord op dwangarbeiders aan het eind van de oorlog.*

An het einde van de oorlog was Villa ten Hompel een van de weinige bestuursgebouwen in de binnenstad van Münster die niet waren verwoest. Het hoofd van de staatspolitie en de door hem opgerichte „denazificatie hoofdcommissie“ kwamen snel in actie. Deze commissie onderzocht elke politieagent in het stadsdistrict op zijn of haar individuele politieke last.

Nadat de Britse bezettingsmacht eind 1947 de verantwoordelijkheid in Duitse handen had overgedragen, werkten politiek en bestuur aan de beëindiging van de denazificatie. Nu werden alleen overwegend herzieningen en vragen over herplaatsing gehoord voor een „commissie van beroep“.

Sommige voormalige hooggeplaatste functionarissen konden zo herintreden bij de politie of rehabiliteren – zoals de voormalige commandant van de ordepolitie, dr. Heinrich Lankenau, die een pensioen kreeg dat in overeenstemming was met zijn vroegere hoge positie. In 1951 verliet de „commissie van beroep“ zijn kantoren aan de Waterpolitie, die hier ook gevestigd was.

De villa als zetel van de „denazificatie hoofdcommissie“ „Denazificatiecomités“ zoals dat in Dortmund (links) beslisten over de politieke belasting van politieagenten. De voormalige BdO Lankenau die in 1949 als vrijgesteld (categorie V) werd geïnclassificeerd (rechts).

BIOGRAM

Rolf-Joachim Buchs (1900–na 1975)

*Rolf-Joachim Buchs en denazificatie
Buchs ca. 1939 als pelotonsleider van het politiebataljon 63 (links, Buchs staat in het midden), en tijdens de oorlog als compagniescommandant van bataljon 309 (rechts, Buchs is rechts op de foto te zien).*

De ordehandhaver Rolf-Joachim Buchs kwam op 27 juni 1941 in Białystok aan als compagniescommandant van het Keulse politiebataljon 309. Hij gaf opdracht tot razzia's tegen Joden, die gepaard gingen met mishandelingen en schietpartijen. 800 van hen werden de plaatselijke synagoge ingedreven voordat deze in brand werd gestoken. Een maand later werd Buchs onderscheiden met het IJzeren Kruis 2e klasse voor zijn dienst in Białystok.

Na de oorlog maakte Buchs carrière bij de politie: hij werd onder meer politie-

chef, hoofdinspecteur en cursusleider aan de rijkspolitie school in Düsseldorf. In het proces van Wuppertal Białystok van 1967/68 werd hij samen met dertien andere voormalige leden van het politiebataljon beschuldigd van moord, medeplichtigheid aan moord en gekwalificeerde brandstichting. Buchs kreeg levenslang. Maar door een procedurefout werden nieuwe processen bevolen. Ditmaal werd Buchs alleen beschouwd als medeplichtig aan de misdaad en kreeg hij een voorwaardelijke straf van vier jaar.

In 1954 nam het „Departement voor Herstel“ zijn intrek in de villa. Het bood een contactpunt voor de voormalige vervolgdgen om schadevergoeding aan te vragen. Maar de strijd om compensatie of restitutie was een zware, emotioneel belastende onderneming. In totaal dienden ongeveer 12.000 mensen uit het hele administratieve district Münster een aanvraag in bij het departement en werd er 100 miljoen Duitse Mark uitbetaald.

De regering zorgde ervoor dat in de villa voornamelijk jonge, onbelaste ambtenaren werkten. Dit gold ook voor het hoofd van de afdeling, Dr. Hans Kluge, die zelf politiek vervolgd was. Maar om de aanvragen te beoordelen, moesten deze ambtenaren zich een weg banen in de vermeende logica van de nazi-vervolgingscategorieën. Er ontstond een hiërarchisering van slachtoffergroepen. Als gevolg daarvan werden talrijke vervolgde groepen uitgesloten van compensatie, waaronder homoseksuelen en mensen die onder dwang waren gesteriliseerd, buitenlandse dwangarbeiders en Duitse vrouwen die relaties hadden gehad met laatstgenoemden.

Het personeel van het „Departement voor Herstel“

Groepsfoto's van het ca. 1954/55 personeel op de terrastrap (links) en in een van de kamers van de villa (rechts).

Maria Reefke, geboren Unger, werd als Sinti vervolgd tijdens het Nazi-tijdperk. Haar twee kinderen werden onder dwang in tehuizen geplaatst. In 1942 werd Reefke gedeporteerd naar het concentratiekamp Ravensbrück. Haar kinderen werden naar Auschwitz gebracht en vermoord in 1943 volgens Himmler's „Auschwitz Decreet“.

Na haar terugkeer naar Telgte in 1945 kon ze niet meer werken vanwege de lichamelijke schade die ze had opgelopen. In 1953 werd ze officieel erkend als nazislachtoffer. Ze ontving slechts

kleine vergoedingen. Ze heeft nooit een aanvraag ingediend voor haar vermoorde kinderen. Haar in beslag genomen eigendommen werden niet teruggegeven omdat een termijn was verstreken.

Het feit dat ze überhaupt een schadevergoeding kreeg, was alleen te danken aan het feit dat de verantwoordelijke ambtenaren haar als een „raciaal“ vervolgte beschouwden en niet – zoals bij vele andere Sinti en Roma – als „asociaal“. Reefke stierf op 61-jarige leeftijd aan de gevolgen van haar vervolging.

BIOGRAM

Maria Reefke (1907–1969)

Stadt Telgte Hausstandskarte für Kirchspiel Telgte Westbevern						
Namen	Vornamen	Stand oder Gewerbe	Fami- lien- stand	Religion	Geburt Ort	Ta- gel
Müller	Maria	Landwirtin	l.	A	Telgte	1907
Müller	Anna	Landwirtin	l.	A	Telgte	1910
Müller	Josef	Landwirt	l.	A	Telgte	1913
Müller	Anna	Landwirtin	l.	A	Telgte	1916
Müller	Josef	Landwirt	l.	A	Telgte	1919
Müller	Anna	Landwirtin	l.	A	Telgte	1922
Müller	Josef	Landwirt	l.	A	Telgte	1925
Müller	Anna	Landwirtin	l.	A	Telgte	1928
Müller	Josef	Landwirt	l.	A	Telgte	1931
Müller	Anna	Landwirtin	l.	A	Telgte	1934
Müller	Josef	Landwirt	l.	A	Telgte	1937
Müller	Anna	Landwirtin	l.	A	Telgte	1940
Müller	Josef	Landwirt	l.	A	Telgte	1943
Müller	Anna	Landwirtin	l.	A	Telgte	1946
Müller	Josef	Landwirt	l.	A	Telgte	1949
Müller	Anna	Landwirtin	l.	A	Telgte	1952
Müller	Josef	Landwirt	l.	A	Telgte	1955
Müller	Anna	Landwirtin	l.	A	Telgte	1958
Müller	Josef	Landwirt	l.	A	Telgte	1961
Müller	Anna	Landwirtin	l.	A	Telgte	1964
Müller	Josef	Landwirt	l.	A	Telgte	1967
Müller	Anna	Landwirtin	l.	A	Telgte	1970

Maria Reefke als vervolgte

Maria Reefke (achterste rij, 4e van links) met bekenden (links, jaartal onbekend). Naast informatie zoals geboorteplaats en -jaar van Maria Reefke en haar kinderen, bevat de gezinskaart ook een doorgestreepte racistische aantekening (rechts).

De Villa als levende historische plaats

De deuren van de Villa staan nu open voor bezoekers (links), die de permanente tentoonstelling kunnen bezoeken (midden) of lezingen kunnen bijwonen of kunnen deelnemen aan verschillende themadagen (rechts).

Sinds het begin van de jaren negentig is er discussie over het gebruik van het historische gebouw. De politicus en historicus Winfried Nachtwei onderzocht de geschiedenis van de villa. Partners uit de stedelijke samenleving, de herinneringscultuur en de universiteit ontwikkelden een innovatief gebruiksconcept voor de Plaats van de Geschiedenis. Op 13 december 1999 werd de Plaats van de Geschiedenis geopend als instituut voor onderzoek, documentatie, leren en herinnering.

De permanente tentoonstelling *Geschiedenis – Geweld – Geweten* toont de problematische geschiedenis van het huis. Daarnaast biedt de Villa ten Hompel een gevarieerd educatief programma met rondleidingen en themadagen voor diverse beroepsgroepen en scholen. Het is daarnaast ook een aanspreekpunt voor vragen op het gebied voor historische cultuur en bij de aanpak van het huidige rechts-extremisme en antisemitisme.

BIOGRAM

Henriette Hertz (1913–2001)

Henriette Hertz in de Weimarrepubliek, tijdens de nazitijd en na de oorlog

Henriette Hertz (geheel links) tijdens een familievakantie op Norderney met vrienden in 1925 (links), ondergedoken in 1944 met de codenaam „Hanne Halm“ (midden) en in de naoorlogse periode (rechts).

Henriette Hertz kwam uit een Joodse familie van advocaten in Münster. In 1933 kon ze geen stage vinden vanwege de beginnende vervolging. In 1936 werd het huis van haar ouders onder dwang verkocht en haar nieuwe huis werd in 1939 omgebouwd tot een „Jodenhuis“. Ze ontsnapte alleen aan de deportaties in 1941/1942 omdat ze voor haar ernstig zieke vader moest zorgen en werd gewaarschuwd door een kennis die SS-er was. Uiteindelijk dook ze drie jaar lang onder in het Rijnland onder een valse identiteit, als de blonde „Arische“ Hanne Halm.

In 1949 begon een lange juridische strijd voor de teruggave van haar geroofde eigendommen. Ze moest hiervoor gedetailleerde lijsten opstellen. Vanaf 1953 kreeg ze slechts een fractie van de geroofde goederen, de betalingen werden te laat gedaan. In een brief aan het belastingkantoor schreef ze dat ze zich „getransporteerd voelde naar de diepste nazitijden“. Haar dochter schonk later enkele geredde familiestukken aan deze historische plek.

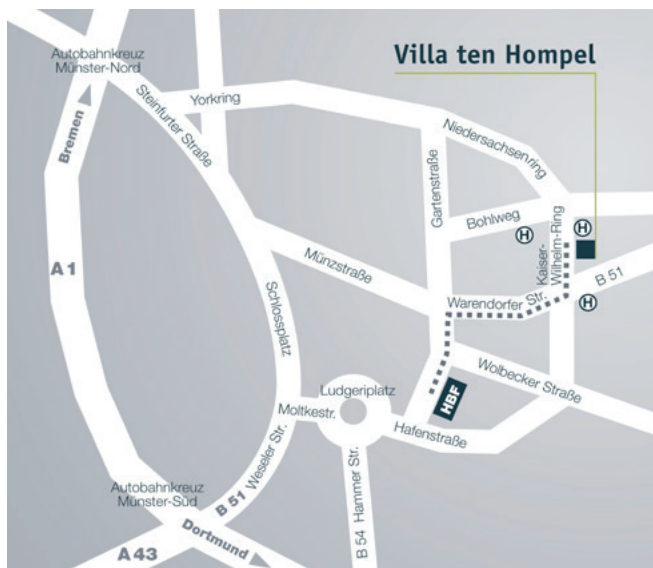
Uw route naar het historische plaats

Bus:

lijnen 2 en 10 (halte: Hohenzollernring) en lijn 4 (halte: Elisabet-Ney-Straße en Villa ten Hompel)

Auto:

Er is een beperkt aantal gemarkeerde parkeerplaatsen achter Villa ten Hompel.

Contact

Villa ten Hompel

historische plaats van de stad Münster

Kaiser-Wilhelm-Ring 28 · 48145 Münster
Tel. 0251 / 492-71 01 · Fax 0251 / 492-79 18

Mail: tenhomp@stadt-muenster.de

www.villatenhompel.de · www.facebook.com/villatenhompel
www.instagram.com/villatenhompel · twitter.com/ten_hompel
www.tiktok.com/@villatenhompel

Kantooruren:

di, wo, vr: 9 tot 12 uur · do: 9 tot 16 uur

Openingstijden tentoonstelling:

ma, wo, do: 18 tot 21 uur · za, zo: 14 tot 17 uur

